

Erdélyi személyiségek emléknapi 2015-ben és munkásságuk jelentősége az erdélyi magyar gazdasági kultúrában

SOMAI JÓZSEF¹

**Barabás Endre (1870. március 5. – 1945. május 25.)
(halálának 70. és születésének 145. évfordulójára)**

A háromszéki Középpajtán született. Nagyenyeden tanítóképzőt, Budapestén polgári iskolai tanítóképzőt végzett. Az I. világháború előtt a marosvásárhelyi, majd a kolozsvári tanítóképzőben tanított, 1911-től a dévai tanítóképző igazgatója volt. A Kemény Zsigmond Társaság tagja. 1919-ben Nagyszebenben letartóztatták, majd kiutasították Romániából, ezt követően Budapesten helyezkedett el. Miniszterelnökségi sajtócenzor, a Bocskai Társaság munkatársa, majd a Népies Irodalmi Társaság főigazgatói posztját töltötte be. Az általa erdélyiek számára alapított otthonban számos, a fővárosban tanuló fiatalnak nyújtott segítséget diplomájuk megszerzése érdekében. 1925-ben az iskolai tanulmányaikat végzők támogatására ún. „gyámszülő társaságokat”, illetve a végzettek további sorsát figyelemmel kíséző „gondviselő társaságokat” hozott létre.

Fiatal értelmiségiként jelentette meg 1901-ben, a Magyar Közgazdasági Társaság gondozásában, írását *A székely kivándorlás és a Romániában élő magyarok helyzete* címmel, amelynek anyagát, mint a Marosvásárhelyen működő Székely Társaság megbízottja, előadás formájában is bemutatta. Ebben a tanulmányban nem kisebb jelenségre, mint „a székelység közgazdasági és kulturális elmaradottsága és elhagyatottságában rejlő nemzeti veszedelemre” próbálja felhívni a közvélemény figyelmét, szorgalmazza ennek mielőbbi megértését és különösen megváltoztatását. A székely kivándorlás, Románia felé tartó külön áramlatának okait igyekszik feltárni, s a benne rejlő veszélyekre felhívni a figyelmet.

¹ A *Közgazdász Fórum* alapító főszerkesztője, e-mail: jozsefsomai@gmail.com.

A *Megyei monográfiák* sorozatban megjelent tanulmányainak mintegy előzeteseként, 1904-ben Barabás Endre *Székelykeresztúr közigazdasági leírása* címmel közölt szakszerű monográfiát, amely méltó módon illik bele a századfordulón megjelent erdélyi gazdasági monográfiásorozatba. Valójában Barabás munkássága nyomán még három erdélyi megyei, városi vagy nagyközségi monográfia maradt az utókorra. *Maros-Torda vármegye és Marosvásárhely thj. város* leírása tartalmi összetevőinek átfogó képét rajzolja meg azoknak a paramétereknek a részletes feltárásával, melyek hűen jellemzik a megyei dimenzió sokrétű problematikáját. Tartalommutatója: I. Bevezetés. II. Történelmi. III. Földrajzi. IV. Néprajzi vázlat. V. Népesedési mozgalom a *pragmatica sanctio* idejében. VI. A fajok harca napjainkban: a) a lakosság anyanyelv szerint, b) a lakosság vallás szerint, c) a lakosság fajtömörülés szerint. VII. A népesség szaporodása. VIII. Közműveltség és közoktatásügy. IX. Közlekedés. X. Jég- és tűzkárok elleni védekezés. XI. Állami és törvényhatósági közigazgatás. XII. Földművelés: Terméseredmények, 1901-ben learatott terület és az aratás, A termőterület megoszlása, Foglalkozási statisztika. XIII. Gazdaságok felszerelése: Gazdasági eszköz-leltár, A megyei nagybirtokok és felszerelésük. XIV. A magyar és román faj birtokaránya. XV. Zöldség- és gyümölcstermelés. XVI. Állattenyésztés: Állatállomány 1895 és 1904-ben. XVII. Legelőgazdaság. XVII. Erdőgazdaság. XIX. Ipari viszonyok: Marosvásárhelyi céhek, Ipari statisztika az 1900. évből, Maros-Torda megyei vízierők, Háziipar, Kisipar. XX. Kereskedelmi viszonyok. XXI. Teherviselés. XXII. Szövetkezeti élet. XIII. Hitelügy. XXIV. Munkásviszonyok. XXV. Táplálkozási viszonyok. XXVI. Elvándorlás és kivándorlás.

A Maros-Torda monográfiához hasonló tartalommal jelentette meg az *Udvarhely vármegye közigazdasági leírása* (1904) és *Kolozs vármegye közigazdasági leírása* (1910) című helységmonográfiákat.

Barabás Endre *Az erdélyrészi népfajok birtokaránya* című tanulmányában a XIX. és XX. század fordulójának sajátos szempontból végzett helyzetelemzésével is próbálkozott. E munkáját 1905. december 14-én a Magyar Közigazdasági Társaság ülésén is felolvasta, és megjelentette a *Közigazdasági Szemlében*. Úgy vélte, hogy azok az írások, amelyek Er-

dély nemzetiségi viszonyaival foglalkoztak, kizárólagosan politikai, szellemi és erkölcsi szempontokat figyelembe véve tették azt.

Jelentősebb írásai közé tartozik továbbá a *Románia mezőgazdasági és szociális viszonyai* című, az Erdélyi Gazda kiadásában (Kolozsvár, 1909).

Barabás Endrének 1899-től rendszeresen jelentek meg írásai különböző kiadványokban, mint a *Család és iskola*, *Gazdaszövetség*, *Magyar Tanítóképző*, *Néptanítók Lapja*, *Polgári Iskolai Közlöny*, *Szövetkezés*, *Közgazdasági Szemle*, *Köztelek*, *Magyar Gazdák Szemléje*, *Magyar Társadalomtudományi Szemle*, *Magyar Kisebbség*, *Erdélyi Hírek*, *Dévai Tanítóképző Értesítője*. Az utóbbi hármat, különböző időszakokban, szerkesztette is. Írásainak aktualitását igazolja, hogy napjainkban jelent meg *A falu társadalmi élete* (*Magyar Társadalomtudományi Szemle* első-második része, 1913. 7. évf. 5. sz. 329–349., valamint 1913. 7. évf. 6. sz. 420–441. és *A nemzetiségi kérdésről* (*Magyar Társadalomtudományi Szemle*, 1912. 6. évf. 9. sz. 675–698).

Lugoson jelent meg szerzői név nélkül 1928-ban magyar és román nyelven *Az erdélyi és magyarországi román egyházak és iskolák élete és szervezete a világháború előtt*. 1929-ben szintén Lugoson jelent meg magyarul és németül *A romániai magyar nyelvű oktatás első tíz éve: 1918–1928* című nagyobb tanulmánya szintén név nélkül, valamint több, névvel jegyzett kisebb közleménye. Az erdélyi román és magyar oktatásügy alapos ismerője volt, a romániai magyar oktatásügyről írott munkái forrásértékűek.

Fridvaldszky János (1730. december 13. – 1784. május 3.)² (születésének 285. évfordulójára)

Fridvaldszky János Felső-Magyarországról származott, Pozsonyban született gazdatiszti családból. Az elemi iskola elvégzése után a pozsonyi jezsuita gimnáziumban tanult. Tizenhat éves korában belépett a je-

---

² Csetri, E. 2011. Fridvaldszky János közgazdasági gondolkodása. In: Somai, J. (szerk.) *Az erdélyi magyar gazdasági gondolkodás múltjából*, III. kötet. Kolozsvár: RMKT, 31–52.

---

zsuita rendbe, és haláláig annak tagja maradt. Nemcsak rendje programját fogadta el, hanem a természettudományos gondolkodást is. Bécsi egyetemen teológiai és természettudományokból szerez képesítést és doktorátust. A papi hivatást megtartva, életének fő iránya a tanári és tudományos pálya maradt.

Néhány évig a felső-magyarországi Bazin jezsuita gimnáziumában tanít. Pályafutása csúcspontjára akkor jut el, mikor Erdélybe kerül. A gyulafehérvári gimnáziumban, majd a kolozsvári főiskolán, illetve egyetemen eltöltött évtized alatt (1763–1773) fejti ki gazdag tudományos munkásságát. A jezsuita rend feloszlatása (1773) után néhány évig könyvtárosként és világi papként működik Kolozsváron, de 1777-től 1784-ben bekövetkező haláláig, mint szepesi kanonok, szülőföldjén fejezi be életét.

Teológiai munkákat írt és a szépirodalomban is járatos volt, azonban a tudománytörténet főleg mint mineralógust és gazdasági gondolkodót tartja számon. Igazi tudóssá Erdélyben formálódott.

Az 1753-ban Mária Terézia által alapított katolikus-jezsuita Akadémia (Collegium Academicum) Fridvaldszkyt az egyetem matematikatanárává nevezte ki, ahol Fridvaldszky kémiai, ásványtani és talajtani analíziseket, kísérleteket végezhetett. Kutatásainak első eredményeképpen jelent meg első nyomtatott munkája, a *Dissertatio de natura ferri et ferrariis R. Hungariae ac Transilvaniae* (Kolozsvár, 1766). Fejezetei: geometriai elemek, síkidomok, testek, geodéziai műszerek, térképészet, térfogatszámítás, építészeti alapismeretek, földrajzi helymeghatározás.

Ásványtani főműve a *Minero-logia magni principatus Transilvaniae seu metalla, semi-metalla, sulphura, salia, lapides et aquae conscripta* (Kolozsvár, 1767), melyben az ásványok lelőhelyeivel, a bányákkal foglalkozik, bányamérnöki leírásokat ad.

Fridvaldszky *Projectum oeconimicum* tizennégy oldalnyi kéziratos tervezetében négy pont köré csoportosítja gondolatait: földművelés, ipar, állattenyésztés kiterjesztése, jövedelem növelése. Gazdasági elképzeléseinek érvényességét az idő, a jövő ítéletére bízta, tervezetében a szerző Erdély válságos gazdasági helyzetét tárja fel és gondjaira keres gyógyírt. Javasolja, hogy hívjanak be külföldről iparosokat a nálunk kevésbé ismert iparokban. Ugyanitt a kereskedelmet merkantilista szem-

pontból tárgyalja. Létesítsenek manufaktúrákat, hogy ne kelljen a különféle cikkeket a birodalom többi részeiből vagy külföldről beszállítani. Belső vámok és felvásárlási céhmonopóliumok ellenében a szabad kereskedelem híve. Javasolja a nép oktatását a korszerű gazdálkodásra.

Az 1769-es esztendőben születik meg az Erdélyi Mezőgazdasági Egyesület. Rövid működése (1769–1772) nagyszerű alkalom volt Fridvaldszky tudományos munkásságának érvényesítésére. A Mária Terézia rendeletére létrejött egyesület céljául azt szabták meg, hogy a mezőgazdaság szintjének emeléséért munkálkodjon elméletben és gyakorlatban egyaránt.

Fridvaldszky 1769. november 16-án benyújtja a jelzett gazdasági tervzetét. Mint tagtársat meghívják az 1770. augusztus 20-i egyesületi gyűlésre. Ugyanebben az évben felhívásra írta meg a Minerologia mellett legjelentősebb természettudományi munkáját, a *De agris fimandis et arandis pro Magno Principatu Transilvaniae*, amely a természettudományi felfedezéseinek és találmányainak gazdaságpolitikai orientációját igazolta.

Közben megjelenteti *Dissertatio de skumpia seu cotino planta coriaria* (Kolozsvár, 1773) című munkáját, melyben a szkumpia vegyiipari felhasználására vonatkozó kutatásait végzi, és megtervezi a cserje ültetvénytérű termesztését is.

A túrfa (tőzeg) kutatásai is igen jelentősek, és 1770-ben felhívta a figyelmet, hogy nagy mennyiségben előforduló tőzeget talált, mely fában szegény vidéken tüzelésre alkalmas.

Maradandó alkotása a természettudományok körében a szántóföldek trágyázásáról és a szántásról szól (*Dissertatio de agris fimandis et arandis pro Magno Principatu Transilvaniae*), amelyet 1772-ben írt az Erdélyi Mezőgazdasági Egyesület pályázati felhívására. A Dissertációval Fridvaldszky természettudományi megalapozottságáról és agrártudományi szakszerűségéről tesz bizonyosságot, mely biztosította, hogy tevékenységével az akkori idők Erdélyének első számú agrártudományi szakírójává váljék.

1773-ban a jezsuita rendet feloszlatták, a jezsuiták rendházai, intézményei, iskolái, konviktusai, nyomdái, vállalkozásai beszüntették működésüket. A kolozsvári egyetem is kikerült a jezsuiták kezéből, tagjait

eltávolították az intézményből, s a jezsuiták java része világi papként folytatta munkáját. Fridvaldszky a tudományos munkában keres menedéket. Természettudományos eredményei meghozzák a gyümölcsét, és 1773. augusztus 16-án 200 tajnai forintos subsidumot kap a szkumpia telepítésére.

Fridvaldszky életében és tevékenységében szerzetesrendje megszüntetése fordulatot idéz elő, abbahagyja a természettudományi munkásságát és a történettudományban és teológiában keres menedéket, s a továbbiakban történeti forráskutatással foglalkozik. 1776 októberétől szepesi kanonok lesz, végleg elköltözik Kolozsvárról és Felső-Magyarországra távozik, ahol természettudományi munkásságával is felhagy, majd 1784. május 3-án Szepesváralján elhalálozik.

**Pap István (1915. február 23. – 1994. február 5.)³
(születésének 100. évfordulójára)**

Pap István, az erdélyi magyar agrármérnök, neves agrárgazdasági szakíró, egyetemi tanár, több mint harminc éven át gazdasznezmedékek oktatója volt. Közölt tudományos és ismeretterjesztő írásainak száma meghaladja az ezret. Sok száz fiatal tanított a szakmára. A mezőgazdasági tudományok doktora.

Verespatakon született 1915. február 23-án, és 1994. február 5-én hunyt el Kolozsváron.

Elemi iskoláit Alsóboldogfalván végezte, majd a székelykeresztúri unitárius gimnáziumban érettségizett 1931-ben. Ezután beiratkozott a kolozsvári I. Ferdinánd Királyi Egyetem matematika szakára. Itt tanult négy évet 1936-ig, majd 1938-ban jelentkezik a kolozsvári Mezőgazdasági Főiskolára, ahol 1941-ben megszerzi a szakmai oklevelet, és ugyanitt két évig (1941–1942) tanársegédként működik. 1942-től már

---

³ A leírtak forrása: Farkas, Z. 2011. Pap István életútja és munkássága. In: Somai, J. (szerk.) *Az erdélyi magyar gazdasági gondolkodás múltjából*, I. kötet. Kolozsvár: RMKT, 153–168; Dávid, Gy. (szerk.) 2011. *Romániai magyar irodalmi lexikon*: Szépirodalom, közírás, tudományos irodalom, művelődés IV. (N-R). Kolozsvár: Kriterion, 397–399 (Cseke Péter tollából).

---

adjunktus a gyakorlati tanszéken és a tangazdaság vezetője, amelyet frontszolgálat és hadifogság szakított félbe. 1944 nyarán mozgósítják és zászlósi rangban frontszolgálatra küldik Szeretfalvára. Időközben betegség miatt beutalják a kolozsvári katonakórházba, s visszavonuláskor a kórházat is nyugat felé menekítik. A háború végén fogságba esik, a focsani-i gyűjtőtáborba kerül, majd Szibériába. A fogolytáborból 1948. június 28-án ért Alsóboldogfalvára. 1949 őszén visszahívják a kolozsvári Mezőgazdasági gépesítési tanszékre gyakorlatvezetőnek, 1952-től meghívják előadótanárnak, és ott is marad nyugalomba vonulásáig (azaz 1975-ig) a kolozsvári Mezőgazdasági Főiskolán. A magyar kar felszámolása után román nyelven tartotta előadásait.

Első írása az EMGE naptárában jelent meg (1943). A gyakorlati tanszéken tanársegédként és adjunktusként az üzemszervezés, nyilvántartás és könyvelés tárgykörébe vezette be diákjait. A mezőgazdasági gépesítési tanszéken mezőgazdasági géptant adott elő, később, az állattenyésztési tanszéken pedig a mezőgazdasági állattant, takarmányozást, a háziállatok bonctanát, haltenyésztést, vadgazdaságtant, selyemhernyó-tenyésztést és méhészetet, kisállattenyésztést, járványtani és parazitológiai alapismereteket. Egyéni kutatásainak figyelme főként a külföldről behozott háziállatfajták tulajdonságainak alakulására, hozamképességük megállapítására, a hozamok fokozására irányultak. Foglalkozott a gépi fejés lehetőségeivel, valamint a szarvasmarha-szelekcióval; ez volt a tárgya doktori értekezésének is.

Tudományos vizsgálódásainak eredményét szaktanulmányokban dolgozta fel. Összesen negyven tudományos dolgozatot írt (tizennyolc tanulmánya román nyelven is megjelent). Doktori értekezése: *Adalékok az Erdélyben tenyésztett szarvasmarha-fajták szelekciós paramétereinek ismeretéhez* (1972); 427 oldalból kivonatként 70 oldalt nyomtatásban is megjelentetett. Kéziratban maradt egy másik igen fontos munkája, amelynek hasznosítása az oktatás területén érvényesült: *A szarvasmarha-tenyésztés ökonómiája* (kb. 800 oldal).

Magyar nyelven közölt tudományos ismeretterjesztő írásai megjelentek a *Korunk*, *Előre*, majd *Romániai Magyar Szó*, *Falvak Dolgozó Népe*, majd *Falvak Népe*, *A Hét*, *Művelődés*, *Ifjúmunkás*, *Igazság*, *Hargi-*

---

ta, *Megyei Tükör*, *Brassói Lapok*, *Marosvásárhelyi Vörös Zászló*, *Nagyvárad Napló*, *Aradi Vörös Zászló*, *Szabadság*, *Dolgozó Nő*, *Családi Tükör*, *Aranyosvidék* és más lapokban. Évtizedeken át cselekvő részese a Mezőgazdasági és Erdészeti Könyvkiadó (későbbi nevén Ceres) kolozsvári műhelyének. Az *agronómus kézikönyve* szerkesztőbizottságának tagja (1954), ez is kéziratban hasznosult. A *Falvak Dolgozó Népe*-ben a nyolcvanas évek végén A–F címszavaival részben megjelent *Mezőgazdasági kislexikon* egyik szerzője.

A diktatúra bukását követő időszakban az újjáalakuló Romániai Magyar Gazdák Egyesülete (EMGE) tiszteletbeli elnöke, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja. Részt vállalt az újraalakult szervezet (RMGE) programjának kidolgozásában is. A mezőgazdaság minden ágazatára vonatkozóan előterjesztett alapos elemző javaslataival próbálta hasznos koncepciók irányba vezetni az egyesület tevékenységét. Részt vállalt az újraindított *Erdélyi Gazda* szaklap profiljának kialakításában is, az ezüst- és aranykalászos tanfolyamok újraindításában, valamint 1994-ben az illyefalvi LAM alapítvány által szervezett Gazdatanfolyam megszervezésében, tantervének előkészítésében, illetve gazdag tudását hasznosítva, előadás-sorozat megtartásában vállalt szerepet.

Szintén a fordulat után a Cseke Péter szerkesztésében megjelent 4. RMDSZ-Füzetben, a *Mit várhat a falu a Romániai Magyar Demokrata Szövetségtől?* című tanulmányában arra hívta fel az érdekeltek figyelmét, hogy ésszerűtlen a termelőszövetkezetekben felhalmozott közös vagyon önkényes szétosztása és az értékek eltékozlása, s arra buzdított, hogy a tagok maguk vegyék kezükbe a gazdák termelésének megszervezését.

1993-ban bekapcsolódott a kolozsvári rádió mezőgazdasági műsorának állandó munkájába, s a bukaresti tévé magyar nyelvű műsorában *Dálnokról jelentem* címmel forgatott sorozatot, amelyben bemutatta a háromszéki település mezőgazdasági termelésének gondjait.

Szintén a rendszerváltás után több elemzést, fejtegetést és javaslatot írt, íme néhány ezzel kapcsolatos téma: már 1990. január 21-én tizenkét oldalon megfogalmazta elgondolásait Románia mezőgazdasági termelésének átrendezésével kapcsolatban; értekezett a privatizálásról;

szorgalmazta a vidéki turizmus beindítását, az állattenyésztés fellendítését, elemezte a falurombolást; tanterveket készített, előadásokat tartott; szükségesnek tartotta a szakkönyvkiadás újraindítását. A továbbiakban felsorolunk néhány címet dolgozataiból: *Mitől őszül a gazda – a számítástól* (RMGE Évkönyv 1991; *Unele probleme sociale ale reformei grave actuale* (Az időszerű nehéz reform egyes szociális problémái), 1991. ápr. 4., 102–104; Alb Kiadó, Bukarest); *Szeretem a gépet ha olcsón dolgozik* (Falvak Népe, 1991. szept. 21.); *Időtényező a mezőgazdasági termelésben* 1992. nov. 16. Ellenezte és bírálta a földtörvényt is: *Az új földtörvénnyel kapcsolatos néhány agrártársadalmi probléma Romániában* (1992. ápr. 11.); *Turisztikai műszaki szervezet* (1992. jan. 6), román és német nyelven is; *Semmiről indulni*. RMGE Évkönyv 1995. 101–104., az Erdélyi Gazda kiadása, Kolozsvár, 1995); *Üzemgazdasági alapfogalmak* (102. oldal) 1993. dec. 16.

Jelentősebb között munkái: *Pillangós virágú növények szerepe a szántóföldi termesztésben* (1943); *A gabonafélék ápolása* (1951); *A kapásnövények ápolása* (1951); *Búzatermesztők könyve* (Szopos András-sal, 1953); *Sertéshizlalás* (1956); *Állattenyésztési tanácsadó* (1959, 1964); *Házinyúl- és szárnyastenyésztés* (1960); *Hagyomány és korszerűség a gazdálkodásban* (Kv., 1985, 1995); *Háztáji állattartás* (1989). Külön figyelmet érdemel Nagy Miklóssal közösen írt két könyvük, az 1956-ban kiadott *Háziállatok takarmányozása* (további két kiadást megért 1961-ben és 1972-ben), illetve az 1957-ben megjelent *Bivalytenyésztés*, mindkettő jó példa két kiváló szakember összefogására.

**Petri Mór (1863. július 11. – 1945. március 2.)
(halálának 70. évfordulójára)**

Tasnádszarvodon született, Közép-Szolnok vármegyében (ma Szatmár megye), kismemesi református családban. Tanulmányait szülőfalujában kezdte, a gimnázium első osztályát magánúton végezte, majd a középiskolát a zilahi református kollégiumban. 1881-ben érettségizett, ezt követően beiratkozott a budapesti egyetemre, ahol 1886-ig természettani, mennyiségtani tárgyakat, később pedig magyar, latin, nyelvészeti, irodalomtörténeti, ugor összehasonlító nyelvészeti, művé-

szettörténeti és esztétikai előadásokat hallgatott. Budapesten bölcsész-doktori címet szerzett 1894-ben. Tanári pályája Rákospalotán kezdődött, majd 1889–1894 között a zilahi kollégium rendes tanára lett, ugyanakkor pedig Szilágy vármegye tanfelügyelője, mely tisztséget egy évtizedig töltötte be.

1889-ben szerezte meg a tanári oklevelet, ekkor Zilahon a református kollégiumban lett tanár, ahol Ady Endrének is magyartanára volt, majd a *Szilágy* című zilahi lap szerkesztője (1889–1994 között). Az Erdélyi Irodalmi Társaság 1892. június 11-én rendes tagjává választotta, 1894-ben tanfelügyelő Szilágy vármegyében, 1905-től a Vallás- és Közoktatási Minisztérium tisztségviselője, 1907-től Pest vármegye tanfelügyelője. Több tankönyvet is (nyelvtan, stilisztika) szerkesztett, 1897-től a Szilágy megyei Wesselényi-egylet elnöke, 1903-ban Németországban, 1904-ben Romániában tett tanulmányutat, 1921-ben tagja lett a Petőfi Társaságnak, 1922–1924 között ismét a Vallás- és Közoktatási Minisztériumban dolgozott. 1929–1934 között a *Petőfi-ház* igazgatója, és tagja volt még a *Lafontaine*-, a *Magyar Történelmi*, a *Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak* is.

Tanfelügyelőisége időszakában írta meg főművét, 4722 oldalas monumentális alkotását, a *Szilágy Vármegye Monográphiája* című munkáját, Szilágy vármegye Törvényhatósági Bizottságának megrendelésére, mely művelődéstörténeti értékei mellett a gazdasági szakemberek számára is alapvető forrásdokumentum. Ezzel a monumentális munkájával Petri Mór maradandót alkotott, helyet teremtett magának a tudományos életrajzi lexikonokban. A méltatások és bírálatok közül is megemlítünk néhányat: *Turul* (1904/3. sz.): „...oly monographia ez milyennel a többi vármegyék közül csak egy-kettő dicsekedhetik”; *Erdélyi Múzeum* (1902/7.): „Szilágy megye története kétségkívül előkelő helyet foglal el, méltó a nagy Wesselényiek nevéhez (...) minden dicséretnél ékebben szólóan hirdeti írójának kiváló érdemeit”; az *Irodalmi Tájékoztató* (1902/2.) és a *Magyarság* (1902/290.) pedig azt emelik ki, hogy Petri a tudós fejével és a poéta tollával írta meg szülőföldjének tartalmas történetét; *Újság* (1904/248.): „Ha nem volna benne egyéb, csak a már ismert adatok egybegyűjtése, akkor is megérdemelné a dicséretet (...) a

rengeteg anyagot önálló, szerves és értékes tanulmányos alkotássá dolgozta fel (...) Petri Mór írói kvalitásainak nemcsak nagysága, hanem értékre nézve is kiváló...”; *Szilágysági Hírlap* (1903/1.): „Íme már megépült a monumentális művészi munka. Elismerés illeti (...) Petrit, aki ifjúságának legszebb időszakát áldozta e munkának”; *Századok* (1903. április 15.): „Rendesen több szakférfiú szövetkezik egy monográfia megírására, és íme Szilágy megye tanfelügyelője egymaga írta meg megyéje monographiáját (...) azok is kellő tájékozást nyernek, kik a talaj minősége, terményei, a földművelés és az ipar állapota s fejlődése iránt érdeklődnek”; *Turul* (1902/4.): „... nem csupán a történelemre terjeszkedik ki, hanem érdekes leírásokat ad a társadalmi, gazdasági, néprajzi és földrajzi viszonyokról is”; *Ellenzék* (1902/295.): „végig lapozni is sok. Kevesen olvasák végig; de sokan találnak benne köztörténeti, egyházi, politikai, közgazdasági, tanügyi, katonai, földrajzi, mondái, családi adatokat (...) Szilágy vármegye büszke lehet rá, hogy értékes munkával gazdagította történetirodalmunkat”; *Budapesti Hírlap* (1902/315.): „Nem sok törvényhatóság dicsekedhetik olyan jól megkomponált (...) históriával, mint Szilágy vármegye. Arról szó sincs, hogy a monográfiája ne lehetne rövidebb is, bár elismerjük, hogy a közölt roppant anyag majdnem egészében érdekes és tanulságos”.⁴

Az első kötet Szilágy vármegye általános történetét tárgyalja, Weselényiek ténykedését, de helyet ad a vallásnak, oktatásnak, műemlékeknek, szilágysági íróknak és népszokásoknak is. Szilágyság gazdasági életét viszont aprólékosan, külön terjedelmes fejezetben írja le. A második kötet a várakról, birtokosaikról és Zilah történetéről szól, azonban bőven kitér a városok gazdasági állapotaira is. A harmadik és negyedik kötetből, amely az akkori Szilágy vármegye 410 községét betűrendben, A-tól Zs-ig tárgyalja, elénk tárul a települések gazdasági helyzete is. Az ötödik és hatodik kötet, a *Birtokosok és Családok története* sem érdektelen gazdaságtörténeti szempontból.

---

⁴ Kovács Kurucz, J. 2011. Dr. Petri Mór Szilágy vármegye gazdaságáról. In: Somai, J. (szerk.) *Az erdélyi magyar gazdasági gondolkodás múltjából*, III. kötet. Kolozsvár: RMKT, 146–147.

Több verseskötete megjelent, írt Báró Wesselényi Miklós munkásságáról is (Kolozsvár, 1903), azonban főműve a közel ötezer oldalas *Szilágy vármegye monográfiája* volt.

Teleki Domokos, gróf (1810. április 1. – 1876. május 1.)⁵
(születésének 105. évfordulójára)

Marosvásárhelyt született. Politikus, publicista, 1836. szeptember 10-én a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjának választotta, 1855. április 19-én lett az MTA igazgatótanácsi tagja, 1861. december 20-án pedig tiszteleti tagja.

Tizenegy éves korában a nagyenyedi főiskolára küldték, ahol az alsóbb osztályokban négy és fél évet, a felsőbbekben négy egész évet töltött, s mindvégig köznevelésben részesült, ami élénk hajlamot alakított ki benne a közügyek iránt. 1829-ben végezve iskoláit, tanulmányait az erdélyi királyi táblán Marosvásárhelyt folytatta. 1830-ban a magyar országgyűlésen mint távolléti követ jelent meg, anyja részéről. Az arisztokrata szokások szerint ekkor kellett volna külföldre utaznia, azonban néhány hetet Pesten töltve megismerkedik Széchenyivel, és Pesten, az élénkülő politikai és irodalmi élet központjában kezdi magát képezni közpályára. Két évet töltött itt mint joggyakornok és Pest megye tiszteletbeli jegyzője. Szabadabb perceit a költészetnek szentelte, s néhány költeményt bocsátott közre Helmechzy *Társalkodójában*.

Visszatérvén Erdélybe, az 1834-es országgyűlést megelőző mozgalmakban tevékeny részt vállalt, s a gyűlésen mint Küküllő megye követe jelent meg. Itt állandóan az alkotmányos ellenzék soraiban küzdött, anélkül, hogy meggyőződését mindenben alárendelte volna. Az 1837-i országgyűlésen újra mint Küküllő megye követe van jelen, 1841 végétől az erdélyi országgyűlésen mint *királyi hivatalos* ismét részt vett. 1844 tavaszától késő őszig Németországot és Angliát utazta be, és figyelmét a

---

⁵ Keszthelyi Gyula: Teleki Domokos, Széchenyi és gr. Mikó méltó társa. In Somai (szerk.) *Az erdélyi magyar gazdasági gondolkodás múltjából*. III. kötet. Kolozsvár: RMKT, 53–78; Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*.

---

nevelésügyi és mezőgazdasági viszonyok tanulmányozására fordította. Pozsonyba visszatérve az országgyűlésen működött 1845 tavaszáig; ekkor hazament Erdélybe, hogy a rendszeres bizottságok működésében részt vegyen. Ez év végén Svájcban és Hollandián keresztül ismét Angliába utazott, ahol néhány hónapi tartózkodás után, Franciaországon és Párizson át visszatért Erdélybe. Nagyrészt munkásságának tulajdonítható, hogy a sérelmi területről a reformok felé hajlott, s kivívott néhány, a népsorsán könnyítő úrbéri jogot. Ugyanezen az országgyűlésen az ellenzék jelöltjei a kormánypártiak ellenében többségre jutva, az úrbéri bizottmány tagjai közé nevezték ki. Közben mint zszurnaliszta lépett föl. Miután a *Pesti Hírlapban* és *Erdélyi Híradóban* több vezércikket írt, ez utóbbinak 1845-ben vezetője lett. 1844. január 4-én 37 társával felhívással fordult Erdély birtokosaihoz, s ennek nyomán 1844. március 4-én megalakult az Erdélyi Gazdasági Egylet, amely 1849-ben kényszerűen felfüggesztette tevékenységét, azonban gr. Mikó Imre szervezésében 1954-ben újraindult (Trianon után Erdélyi, majd 1989 után Romániai Magyar Gazdasági Egyesület néven működött).

Az 1846/47-es erdélyi országgyűlésen vezetője volt annak a pártnak, amely szabadelvű úrbért akart kivívni és a szabad földhasználatot is indítványozta. Miután az ő és pártja törekvése sikertelen volt, s az országgyűlés igen csekély engedményű úrbért fogadott el, az ellenzék egy általa szerkesztett óvást tett magáévá, melyet ő később emlékirattá alakítva, személyesen nyújtott be a birodalmi miniszterekhez. 1847 végét és 1848 elejét a magyar országgyűlésen töltötte, majd részt vett az 1848-as erdélyi országgyűlésen, később pedig a nemzeti gyűlésen mint Küküllő követe, de egészsége, különösen idegrendszere elgyöngülése miatt visszavonult.

A közélettől a szabadságharc után is teljesen visszavonulva, mezei gazdaságának és történelmi tanulmányainak szentelte életét. 1852-ben a székelyudvarhelyi református iskola részére 6000 forint alapítványt tett. A Marosvásárhelyi Teleki-könyvtár kéziratainak kivonatozására és regisztrálására 1851-ben szövetkezett Deák Ferenc királyi táblai ügyvédvel, és mintegy nyolc évig dolgoztak együtt, Erdélynek az osztrákház uralkodásától fogva lefolyt történeteit tanulmányozva. E tanulmányok

---

eredményei a később megjelent munkái. Ez időben a legtöbb idejét Gernyeszegen töltötte, a téli három-négy hónapot pedig Kolozsvárt, ahol az ország egyik vezérének tekintették. Az erdélyi múzeum megalakításában gróf Mikó Imrével együtt dolgoztak. A kiegyezés után Marosszéket képviselte a magyar országgyűlésben.

1861-ben a gyulafehérvári konferencián megjelent, és ez időtől fogva ismét élénk részt vett a politikában, mely tevékenysége úgyszólván élete végső órájáig tartott. Ugyanezen évben részt vett a magyar országgyűlés felső tábláján, és remek beszédet mondott az unió érdekében. 1864-ben a magyar orvosok és természetvizsgálók nagy gyűlésének volt az elnöke Marosvásárhelyt. 1866-ban Marosszék küldte Pestre mint képviselőt, és az is maradt 1875-ig. Meghalt 1876. május 1-jén Kolozsvárt. A Magyar Tudományos Akadémián 1881. február 28-án Deák Farkas tartott fölötte emlékbeszédet.

A *Pesti Napló*ban és *Kolozsvári Közlöny*ben számos cikket írt, részint saját neve alatt, részint névtelenül. Mikor a politikai pályáról visszavonult, történeti tanulmányokkal foglalkozott, amely munkái azonban jó részt csak halála után láttak napvilágot. Költeményeket írt az 1830-as és 1840-es években a *Társalkodó*ba, *Koszorú*ba s más lapokba is; 1841-től kezdve a hírlapirodalom terén élénk munkásságot fejtett ki, előbb a Szalay és Csengery által szerkesztett *Pesti Hírlap*ban, később és egyre gyakrabban az *Erdélyi Híradó*ban. 1845. január 1-től kezdve teljes befolyása alatt állott a lap, és ő, mint főpatronus, sokat is dolgozott vele. Cikkei a *Pesti Hírlap*ban (1841. 30., 63., 65., 71., 72. *Testvérhoni párhuzamok*); az *Unió* című zsebkönyvben (1848. Kolozsvári Töredékek „Unió” című kéziratából); a *Magyar Tudományos Akadémia Évkönyvében* (1860. *Emlékbeszéd br. Wesselényi Miklós felett*); a *Pesti Napló*ban és más hírlapokban (a 60-as években, vegyes cikkek); a *Pesti Napló*ban (1857. 282. sz. *Hírlapirodalmunk* stb.); *Szigeti Albumban* (1860. Erdély fegyveres erejének történeti vázolata); a *Budapesti Szemlében* (X., XI. 1860. *Gróf Széchenyi István emlékezete*, XIV. 1862. *Az 1817. ínség és éhhalál Erdélyben*, XVII. 1863. *Két kalugyer Erdélyben*, akadémiai székfoglaló, Új folyam X. 1867. *Erdély három államférfia a XVIII. században: Bruckenthal Sámuel, Gróf Lázár János, Buccow Adolf Miklós báró és lovassági tábornok*, XIV. 1869.

Ferencz császár és király erdélyi útjai); a *Századokban* (1868. *Básta György emlékirata Rudolf császárhoz Erdélyt illetőleg 1602*). *Adónk történetei* című sokrészes cikksorozatában Teleki kemény hangon bírálta a fennálló állapotokat, s azok mielőbbi rendezését sürgette. Mint a Váradi, Kolozsvári és Kolozs megyei Vasúti Bizottmány elnöke fenntartotta, hogy a vasút, melynek feladata lenne, Erdélyt átmetszve, kapcsolatba hozni a művelt Európát Kelettel, Kolozsváron menjen keresztül, mert látta, hogy a közlekedési infrastruktúra elégtelensége miatt Erdély egyre jobban leszakadt a fejlettebb Nyugat-Európától.

Fontosabb munkái: *Malomizi gróf Kendefi Ádám emléke* (Kolozsvár, 1834); *Az ifjúsághoz. Óda* (h. és é. n.); *Unió-hangok* (Kolozsvár, 1848); *Emlébeszéd gr. Széchenyi István felett* (Elmondotta a kolozsvári Casino 1860. évi júl. 29. tartott ünnepélyén); *Siebenbürgen und die österreichische Regierung in den letzten vier Jahren* (Leipzig, 1865, névtelenül); *A Hóra-támadás története*. Pest, 1865. (Ism. *Sürgöny* 12–14., 28. sz. 2. júnyos kiadás. U. ott, 1869.); *Képviselői jelentés Marosszék felső kerületi választóihoz* (Maros-Vásárhely, 1872); *A székely határőrség története* (A szerző hátrahagyott kéziratából közzétette Szabó Károly. Bpest, 1877: *Értekezések a társ. tud. kör.* VI. 10. Ism. *Budapesti Szemle* XVIII.); Országgyűlési beszédei a *Naplókban* találhatók.

**Báró Wesselényi Miklós (1796. december 30. – 1850. április 21.)⁶
(halálának 165. évfordulójára)**

A reformkor nagy személyisége. A magyar országgyűlési főrendiház vezére, a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági és tiszteletbeli tagja, közgazdasági gondolkodó, kora gazdasági reformere volt. Tevékenységében a politikai és gazdasági reform gondolata között összhang van, munkájában az ország polgári átalakulásáért folyó politikai tevékenység egybeesik a gazdasági reformok megvalósításának eszméjével.

---

⁶ Csetri, E. 2011. Wesselényi Miklós, a gazdasági reformer. In: Somai, J. (szerk.) *Az erdélyi magyar gazdasági gondolkodás múltjából, III. Kötet*. Kolozsvár: RMKT, 53–72; Romániai magyar irodalmi lexikon, 5/2. kötet, 1218–1221.

Tanulmányait otthon végezte, Zsibón, házitanítói Tőkés János és ifjú Pataki Mózes voltak. Közpályáját 1818-ban kezdte a vármegyegyűlésen.

Az 1821–1822-es években, Széchenyi István társaságában, hosszabb utazást tett Franciaországban és Angliában. Úticéljuk: „öconomiiai esméretek szerzése Franciaországban s Angliában”, azon belül lóvásárlás saját ménesük nemesbítésére. Az utazás tanulsága, a zsbói uradalmának modernizációja vált egyik központi gondolatává és haszthatatlan feladatává. Megtanulta, hogy a birtokai fejlődéséhez tökéletesebb mezőgazdasági gépekre, eszközökre, módszerekre és szakosításra van szükség.

Visszatértük után az országgyűlési főrendű ellenzék vezérei lettek. Utazásukról *Naplójában* részletesen számol be. Harcosává vált a magyarországi és erdélyi politikai-gazdasági reformoknak. A korszak alapvető kérdésének a gazdasági-társadalmi reformokat, elsősorban a jobbágyfelszabadítást s a nemzeti függetlenség kivívását tekintette, amelynek sine qua nonja azonban csak a feudális tulajdonviszonyok megváltoztatása és a jobbágyság felszámolása lehetett. A nemesség földmonopóliuma ellenében Wesselényi meghirdette a nem nemes osztályok tulajdonbírási jogának törvénybe iktatását, a függő parasztság mindenfajta elnyomatásának felszámolására pedig először az önkéntes, majd a kötelező örökváltság követelését.

Az 1825-ben, hosszú szünet után ismét összehívott országgyűlésen – nem lévén magyarországi birtoka – csak „hallgató” lehetett. Annál tevékenyebb volt azonban más téren: részt vett a Kaszinó megalapításában, javaslatot tett magyar színház felállítására, és létrehozta az első vívőkört. A Magyar Tudományos Akadémia 1830. november 17-én az igazgatótanács tagjává és 1831. február 15-én vidéki tiszteletbeli tagjává választotta. Miután Szatmáron birtokhoz jutott, az 1830-as pozsonyi diétán már a felsőtábla tagjaként, a reformmozgalom elismert vezetőjeként tündökölt. Előtérbe kerülését Széchenyi István is pártolta, mert úgy vélte: a „hatalmas, méltóságos, királyi tekintetű magyar” alkalmassabb nála erre a szerepre. Wesselényit felszólalásai, 1831-ben írott, de csak két évvel később, külföldön megjelent *Balítéletekről* című műve az

---

udvar, a jottányi változtatást sem engedő Metternich kancellár célpontjává tették.

Az erdélyi országgyűlés tagja is volt, s miután 1834-ben telket vásárolt, azt Makfalva falunak ajándékozta, és 1836-ban iskolát építtetett rá. Wesselényi iskola néven a román betiltásig, 1919-ig működött mint mezőgazdasági szakgimnázium, azonban az 1943-ban újraindult algimnáziumot az 1948-as iskolareform megszüntette. Wesselényi a makfalvi tulajdonnal a kolozsvári országgyűlés képviseleti jogát szerezte meg.

Birtokát képező falvaiban, példát mutatva, elengedte a robotot és a dézsma nagy részét. Tettét más erdélyi nemesek is követték. Elsőként szabadította fel parasztjait a jobbágyság alól, saját költségén taníttatta őket, tanfolyamokat tartott nekik a korszerű földművelésről, állattenyésztésről. Kolozsváron, a Híd utcában nyomdája volt, itt nyomtatta ki beszédeit, tételeit, naplóját. 1835-ben Estei Ferdinánd osztrák császári herceg bezáratta a nyomdát. A zilahi gimnázium főgondviselője és több vármegye táblabírája volt. Érdemei vannak a kiseddóvás elterjesztése, a selyemhernyó-tenyésztés meghonosítása és a földművelés, állattenyésztés modernizálásában is. Wesselényi előtt nyilvánvaló volt a tőke, a hitel és a kereskedelem elsőrendű fontossága. A kóros tőkehiányon Wesselényi eladásokkal és hitel felvételével igyekezett segíteni. Emellett a reformkor számos gazdasági vállalkozásába bekapcsolódott, a Védegyletnek, Magyar Kereskedelmi Társaságnak, a Vukovár–Fiume Vasútra Egyesült Társaságnak egyaránt részvényese volt. Wesselényi koncepciójának, a reform és gazdaság szoros egysége és harmóniája megteremtésének megvalósítását, a gazdaság és politika intézményeinek összhangját valójában az 1848-as események hozták meg.

1835 elején előbb az erdélyi, majd a magyarországi királyi tábla is perbe fogta – előbbi az 1835–36-os erdélyi országgyűlés üléseiről készített naplónak a cenzúrárt megkerülő terjesztése miatt, utóbbi az 1834. decemberi nagykarolyi megyegyűlésen elmondott beszéde miatt, melyben igen élesen bírálta a kormányzatot az úrbéri reformok elbuktatásáért. A perben Kölcsey Ferenc volt a védője. Időközben, 1838-ban a pesti árvízben életüket mentett, ezért az *árvízi hajós* nevet kapta. A perben három év börtönre ítélték, a büntetését a budai várban kezdte letölteni.

Két hónap után engedélyezték, hogy súlyosbodó szembaja gyógykezelésére a sziléziai Gräfenbergbe utazzék. Innen 1843-ban tért haza és 1848-ig Zsibón élt, mint Kolozs vármegye alispánja. 1848-ban vakon s betegen jelentős része volt abban, hogy a kolozsvári országgyűlés is kimondta Erdély unióját Magyarországgal. Ezzel a magyar országgyűlésnek is tagja lett, de már 1848 szeptemberében családjával a morvaországi gyógyhelyre, Gräfenbergbe menekült, mert a forradalom nehézségeinek felismerése következtében elvesztette hitét az ellenállás sikerében. Ehhez a lépéséhez testi rokkantsága is hozzájárult. Felesége, Lux Anna, élete végéig ápolta. Hazatérőben tüdőgyulladást kapott, és 1850. április 21-én Pesten meghalt.

Cikkei a politikai lapokban; országgyűlési beszédei a naplókból jelentek meg: *Nyilatkozata a magyar ellenzékéről s ehhez saját viszonyáról* (Erdélyi Híradó 1846. 140.); *Az úrbér és örökváltság tárgyábani nézetei* (Erdélyi Híradó, 201–204.); *Szabad-e még most is az annyira drága gabonából pálinkát főzni?* (Erdélyi Híradó, 1847. 225. sz.); *Naplója az 1838-as pesti árvízről* (Vasárnapi Újság 1888. 41. és következő számai).

Művei: *A régi híres ménesek egyike (zsibói) megszűnésének okairól*. Pest, 1829; *Balítéletekről*, 1831 (Bukarest, Lipcse, 1833); *Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében* (Lipcse, 1843. Nyom. Hálában. Németre ford. 1844.); *Teendők a lótenyésztés körül* (Kolozsvár, 1847); *Beszéd az 1834. országgyűlésen Kolozsvárott*.
